

**SAZIN VƏ SÖZÜN
BÖYÜK USTASI HAQQINDA YENİ MONOQRAFİYA****TURAL HÜSEYNLİ**
Bakı Dövlət Universiteti

Professor, doktor Ali Barat Alptekin Türkiyənin tanınmış xalq yaradıcılığı tədqiqatçılarındandır. Görkəmli alim 30 kitabın və 300-ə yaxın elmi-filoloji məqalənin müəllifidir. Onun ən maraqlı elmi araşdırmalarından biri şeirləri bütün türk dünyasına yayılan və sevilə-sevilə oxunan Aşıq Veysələ həsr edilmişdir. 2004-cü ildə Ankarada çap olunmuş bu əsərin adı belədir: «Türkü, Türkü çağırırız». Haqqında bəhs açdığımız kitaba verilən bu ad Aşıq Veysəlin eyni adlı şeirindən götürülmüşdür. Həmin şeir:

«Dünya dolsa şarkıyılan
Türkü türkü çağırırız...» – misraları ilə başlanır və:
«...Turnalar katarı kibi
Türkü türkü çağırırız», - misraları ilə sona yetir.

Böyük el şairinin öz ifasında «Mənim sadıq yarım qara torpaqdır» və çağdaş dünyamızın məşhur müğənnilərindən Tarkanın ifasında «Uzun, incə bir yoldayım» şeirləri ürəkləri fəth edib, elləri-obaları – bütün türk dünyasını, şairin səsləndiyi, çağırdığı hər kəsi heyran etməkdədir. İstər adlı-sanlı saz və söz ustasının, istərsə də Tarkanın oxduqları bu mahnıları eyni anda türk dillərində danışan hər kəs, dinləyənlərin hər biri qəlbi və varlığı ilə oxuyurlar. Aşıq Veysəlin səslənişi, çağırışı, ondan sonra da oxucuları, dinləyiciləri tərəfindən daim eşidilməkdə və dinlənilməkdədir. Çünki bu səslənişdə və deyimlərdə həqiqət odu, sənət gücü var - əbədiyyəti təmin edən və şərtləndirən bir od və böyük mənəvi bir güc...

Odur ki, türk dünyasında Aşıq Veysəlin şöhrəti haqqında danışanda, bəhs açanda Qaraca oğlanı xatırlayıb, onunla müqayisə edirlər. Məsələn üçün yazırlar ki, Qaraca oğlandan sonra haqqında ən çox kitab və məqalə yazılan, şeirləri Adriatik dənizindən Çin səddinə qədər hər yerdə sevilən Aşıq Veysəl sadəcə Türkiyənin deyil, bütün türk dünyasının şairidir. Odur ki, Aşıq Veysəl kimi bütün türk dünyasında tanınan və sevilən bir sənətkarın adının müxtəlif müəlliflər tərəfindən yazılmış türk ədəbiyyatı tarixi kitablarına salınması təsadüfi görünür.

Aşıq Veysəl 1894-cü ildə Türkiyənin Sivas bölgəsində dünyaya gəlmişdir. O, kiçik yaşlarında hər iki gözünü itirmiş, qırx yaşında isə tədqiqatçıların yazdıqları kimi «dili açılmış», zərif, incə şeirləri ilə kö-

nülləri fəth etməyə başlamışdır. Onun şeirləri Türkiyə Respublikasının qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün xüsusi diqqətini və rəğbətini qazanmışdır. «Türk dilinə yaptığı hizmetlərdən dolayı Türkiyə Böyük Millət Məclisi tərəfindən özü ilə ilgili özəl qanun verilən Aşiq Veysəl Şatıroğlu iyirminci yüzildə yetişən ən böyük saz sənətkarlarımızdandır. O, sadəcə bir aşiq deyil, eyni zamanda espriləriylə, hekayələriylə türk insanının qəlbində taxt quran, böyük bir saz şairidir».

Aşiq Veysəl haqqında indiyədək xeyli monoqrafik tədqiqatlar aparılmış, onlarla monoqrafiyalar və yüzlərlə məqalələr yazılmışdır. Bütün bunların içərisində professor, doktor Ali Barat Alptekin «Türkün, türkü çağırırız» adlı kitabın xüsusi yeri var.

Professor, doktor Ali Barat Alptekin Türkiyənin tanınmış xalq yaradıcılığı tədqiqatçılardanıdır; otuz kitabın və üç yüzə yaxın məqalənin müəllifidir. «Türkün, türkü çağırırız» kitabı professor Alptekin yaradıcılığında xüsusi yer tutur və ümumiyyətlə, Aşiq Veysələ həsr olunmuş monoqrafik tədqiqatlar sırasında seçilən əsərlərdəndir.

2004-cü ildə Ankarada Ak-çağ nəşriyyatında çap olunmuş bu kitab ön söz və dörd bölümdən ibarətdir. Kitaba verilən ad Aşiq Veysəlin eyniadlı şeirindən götürülmüşdür. Bu şeirdə oxuyuruq:

Dünya dolsa şarkıyılan
Türkün, türkü çağırırız.
Yola gitmək korkuyulan
Türkün, türkü çağırırız.

...Türkün, türklər yoldaşımız,
Hesaba gəlməz yaşımız,
Nərdə olsa savaşımız,
Türkün, türkü çağırırız.

Bayramlarda, düyünlərdə,
Toplantıda, yığınlarda,
Sıkılınca dar günlərdə,
Türkün, türkü çağırırız...

Kitaba bu şeirin adının verilməsi təsadüfi deyil. «Türkün türkü çağırırız» şeirinin ideya müasirliyi dünyamızın çağdaş zamanda qarışıqlığı ilə əlaqədar bütün türk dünyasına səslənişi, həmçinin bütün türk dünyasını birliyə çağırışı ilə əlaqədar gündən-günə fəallaşmaqdadır. Bu cəhət professor A.B.Alptekin kitabında nəzərə alınmamış deyil.

Professor A.B.Alptekin «Ön söz»də yazdığı kimi, Aşiq Veysəl şeirlərində Türkiyənin gözəlliklərini türkcənin gözəllikləri ilə birləşdirərək bir növ misralaşdırmışdır. Aşiq Veysəl haqqında onlarla kitab yazılmasına baxmayaraq yeni bir monoqrafiyaya ehtiyac varmı? – sualına «Ön söz»də cavab verən professor A.B.Alptekin qeyd edir ki, «...biz bu kitabımızda onunla (Aşiq Veysələ - T.Hüseynli) ilgili olaraq daha öncədən hazırlanan kitablarda olmayan konuları dəyərləndirməyə çalışdıq». Bununla yanaşı, Aşiq Veysəl haqqında söylənəcək və yazılacaq bir çox məsələyə bu kitabda da toxunulmadığını xatırladan müəllif daha sonra kitabın quruluşu barədə oxuculara məlumat verir.

Monoqrafiyanın birinci bölümü «Aşiq Veysəlin həyatı, aşıqlığı və haqqında yapılan nəşrlər» adlanır. Bu bölümə Aşiq Veysəlin həyatı, ardicil olaraq qələmə alınır, böyük saz və söz ustasının aşıqlığı və aşılıq

haqqında görüşləri barədə kifayət qədər bəhs edilir. Tədqiqatçının «Aşiq Veysələ görə aşıqlıq nədir?» sualına verdiyi cavab belədir: «Aşiq olan kişi dərldir. Onu dağ-daş demədən dolaşdıran insanın könlündəki bir sızıltıdır. Bu sızıltı bəzən insanı daşlarla, ağaclarla, dağlarla, durnalarla danışdırır.»

Prof.dr. Ali Barat Alptekin bu mülahizələrinin təsdiqi üçün Aşiq Veysəldən belə bir nümunə gətirir:

Aşiq oldum, diyar-diyar dolaşdım,
Nərdə dərli görsəm, dərini açdım.
Ey olmaz dərmanlısız bir dərde düşdüm,
Həsərati qəlbimdə yar oyandırır.

Veysel başqa bir şeirində: «Aşıqlıq bizlərə yüzillik yoldur», - deyir. A.B.Alptekin şərində bu «yüzillik yol» «çox uzaq bir yol» kimi mənalandırılır.

Kitabın bu bölümündə Aşiq Veysel şeirində adı çəkilən və aşığa yaradıcılığında təsiri olan sənətkarların, bədi söz ustalarının adı çəkilir. Yığcam da olsa, belə bir bəhs isə təsadüfi deyil. Çünki, A.Kabaklının yazdığı kimi «Böyük bir geleneyi, zengin, ifadəli, şiirli, halk dilinin sözlü kültür ilə derin irfanı kaynaştırmış olan Veysel, «anonim» halk şiiri geleneyi içində şəxsi bir usul sağlama gücünü göstərmişdir. Veysel ...daha çox aşk, tasavvuf, hasret tabiat və hikmet temində bazan hikayeli, olay sezdiren şiirler söylemişdir.» (5, 673).

Kitabın birinci bölümünün digər bir yarım bölümündə isə Aşiq Veysel haqqında yazılmış kitablar, Aşiq Veysel «Seçilmiş əsərləri»nin müxtəlif nəşrləri barədə müxtəsər məlumatlar verilmişdir. Bu məlumatlar Aşiq Veysel irsinin dərinədən öyrənilməsi üçün qiymətli mənbələr və qaynaqlar kimi xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Aşiq Veysel əsərləri Azərbaycanda da yayılmışdır. Burada da şairin yaradıcılığı haqqında maraqlı fikirlər söylənmişdir.

Prof. dr. A.B.Alptekin kitabının birinci bölməsində xalq şairi B.Vahabzadənin, Qaraca oğlanın azərbaycanlı tədqiqatçısı Xəlidə xanım Qafqazlı (Quliyeva)nın, şair Məmməd Aslanın fikir və mülahizələri Aşiq Veysel oxucularına çatdırılmışdır, onun Azərbaycan şairi Müzəffər Şükür Məchulun yaradıcılığında Aşiq Veysel təsirinə dair münasibəti də maraqlı olub, xüsusi araşdırma tələb edən məsələlərdən biridir, qənaətdəyik.

Kitabın ikinci bölümündə Aşiq Veysel şeirlərinin şəkil, janr, mövzu və ideya-məzmun xüsusiyyətlərinə görə təhlili verilmişdir.

Burada türk xalq şeirinin şəkl və janrı haqqında araşdırmalar nəzərdən keçirilmiş, Ahmet Talat Onay, Fuad Köprülü, Hikmət İlaydın, Pertev Naili Oratay, Hikmət Dizdaroğlu, Cem Dilçin, Umay Günay, M.Öcal Oğuz, Mehmet Yardımçı kimi araşdırıcıların məsələyə münasibətlərinin müqayisəli təhlilindən sonra türk xalq şeirinin şəkl və türlləri barədə aydın bir nəticə çıxarılmışdır. Buradan görünür ki, «Türk kəlimesinin sonuna nisbət əkinin eklenmesiyle ortaya çıxan türk kəliməsi zamanla türk şəkline dönüşmüş və Fuad Köprülünün tanımıyla: «Türklərə məhsus bir beste ilə söylənən halk şarkılarıdır» – şəklinde yorumlanmışdır».(1, 54)

Prof. dr. A. B.Alptekinə görə: «Türkünün tanımını misralarda yapan aşığımız isə «Türkü, türkü çağırırız» diyen Aşiq Veyseldir».(1, 55)

Tədqiqatçıya görə, Aşiq Veysel şeirlərinin çoxu – bunlar «istər qoşma, istər dastan, istərsə də semai tərzində olsun» türküləşmişdir.

Kitabın bu bölümündə Aşiq Veysəlin şeirlərində yarım, tam, zəngin və cinaslı qafiyələrin də səciyyəvi xüsusiyyətləri elmi təhlil süzgəcindən keçirilmiş və özəllikləri müəyyənləşdirilmişdir.

Prof. dr. A.B.Alptekin Aşiq Veysələ həsr etdiyi kitabının üçüncü bölümündə şairin sazlı-sözlü dünyasının, bu dünyanın inciləri olan şeirlərinin şəkli, forması etibarilə əlvan olduğu kimi, mövzu baxımından da rəngarəng, məna və məzmununa görə dərin və əhatəli olduğunu açıqlamağa çalışmışdır.

Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu M.K.Atatürkün qürurla səslənən «Nə mutlu Türküm deyənə» fəlsəfəsi, tədqiqatçıya görə, onun düşüncə dünyasını meydana gətirmişdir. Aşiq Veysəl də qürurlu bir türkçü kimi: «Türkün, türkü çağırırız», «Türk oğluyum, temiz türkdür ecdadım», «Türk adı babamdan bana mirasdır» və s. deyir, belə çalib-oxuyurdu. Aşiq Veysəl bütün varlığı ilə doğma Türkiyəyə, doğma xalqına bağlı idi, odur ki, yaradıcılığının əsasında dərin bir xəlqilik var idi. Bu xəlqilik xalq yaradıcılığından sənətkarlıqla bəhrələnməyin nəticəsi olaraq meydana çıxmışdır. Atalar sözü, xalq deyimləri, dualar, alqışlar, xalqın rənglər, doğum, evlənmə və ölüm haqqında anlayış və görüşləri, əkin və ziraətləri Aşiq Veysələ yaxşı məlum idi. O, xalq içərisindən çıxmışdı və xalq həyatını yaxşı bilirdi. Bütün bu bildikləri də onun zəngin bədii ifadə vasitələri ilə əsərlərində yüksək sənətkarlıqla əks etdirilmişdi. Prof. dr. A.B.Alptekin Aşiq Veysələ həsr edilmiş tədqiqatının üstün cəhəti odur ki, böyük saz və söz ustasının dəyərli irsi bütün bunlarla əlaqədar təhlil edilmişdir.

«Türkün, türkü çağırırız» kitabının sonunda Aşiq Veysəlin yaradıcılığından yüz bir şeir verilmişdir.

Bu şeirlər prof. dr. A.B.Alptekin tədqiq və təhlilləri, eyni zamanda kitabı yazmaq üçün istifadə edilmiş əsərlərin siyahısı ilə birlikdə Aşiq Veysəlin sənətkarlığı haqqında oxucularda tam və dolğun təsəvvür yarada bilər.

QEYDLƏR

1. Prof. dr. A.B.Alptekin. Aşiq Veysəl. Türkün, türkü çağırırız. Ankara, 2004.
2. Məmməd Aslan. Yunus İmrə - Aşiq Veysəl. İki zirvə. Bakı, 1982.
3. Məmməd Aslan. Ərzurumun gədiyinə varanda. Bakı, 1983.
4. Nihad Sami Banarlı. Resiml türk edebiyatı tarixi. II. İstanbul, 1987.
5. Ahmet Kakkaklı. Türk edebiyatı. 20. Yüzyıl türk edebiyatı tarixi. IV cilt. Ankara, 1984.

НОВАЯ МОНОГРАФИЯ ПРО ВЫДАЮЩЕГО МАСТЕРА САЗА И СЛОВА

ТУРАЛ ГУСЕЙНЛИ

РЕЗЮМЕ

Имя и творчество Ашуга Вейсала известно во всем тюркском мире. Он прославился как выдающийся мастер саза и слова. Про этого видного ашуга написаны десятки книг и сотен статей, проведены монографические исследования.

Среди книг, посвященных Ашугу Вейсалу, труд турецкого профессора Али Барата «Мы турки, турков призываем» занимает особое место. Это интересное произведение состоит из введения и 4-х глав. Изданная Али Баратом книга, имеет большое значение в качестве нового научного исследования, посвященного Ашугу Вейсалу.

A NEW MONOGRAPHY ABOUT THE SAZ AND ITS GREAT MASTER

TURAL HUSEYNLI

SUMMARY

The name of folk singer Veysal is wellknown in the whole Turkic world. He has gained fame as the master of saz (a national musical instrument) and word during the 20th century. A number of researches, books and hundreds of articles have been dedicated to his creative activity. The book «we are Turks and we call the Turks», written by the Turkish professor Ali Barat Alptekin, occupies a particular place among the works dedicated to the Ashug Veysal. It consists of preliminary and four chapters and is of great importance as a new research work about Ashug Veysal.